

Justitieombudsmannen
Katarina PahlssonDatum
2019-10-24Dnr
R 63-2019Sid
1 (4)Regeringskansliet,
Utbildningsdepartementet
Universitets- och högskoleenheten
103 33 Stockholm

Yttrande över delbetänkandet **Kontroller vid högskoleprovet – ett lagförslag om åtgärder mot fusk (SOU 2019:37)**

(U2019/02411/UH)

Riksdagens ombudsmän har beretts tillfälle att lämna synpunkter på delbetänkandet **Kontroller vid högskoleprovet – ett lagförslag om åtgärder mot fusk**.

I betänkandet lämnar utredningen förslag på att kontroller av provdeltagare ska ske i samband med högskoleprovet för att upptäcka förekomsten av otillåtna elektroniska hjälpmedel. Kontrollerna ska genomföras med radiovågsdetektorer, metalldetektorer och vid behov s.k. manuell kroppsvisitation. Utredningen föreslår att dessa åtgärder regleras i en ny lag.

Utredningen föreslår också att det ska införas två nya bestämmelser om sekretess i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL. De gäller dels sekretess för uppgift som hänför sig till planering eller andra förberedelser för kontroll enligt den nya lagen, dels sekretess hos Universitets- och högskolerådet (UHR) och de lärosäten som genomför högskoleprovet för uppgift i anmälan eller utsaga (om misstänkt fusk) från enskild som kan avslöja den enskildas identitet.

Utredningen lämnar även vissa andra förslag.

Kontroller av provdeltagare i samband med högskoleprovet

Utredningen konstaterar att varken ordalydelsen av 2 kap. 6 § regeringsformen (RF) eller förarbetena till bestämmelsen ger stöd för slutsatsen att enbart en undersökning med metalldetektor skulle vara en kroppsvisitation i grundlagens mening, men inte heller att det inte skulle vara det. Eftersom utredningen föreslår att undersökningen med metalldetektor ska kunna följas upp med närmare manuell undersökning kommer utredningen dock fram till att möjligheten att genomföra en sådan undersökning kräver stöd i lag. (Se s. 119.)

Enligt förarbetena till regeringsformen avses med kroppsvisitation undersökning av en persons kläder eller av något som denne bär med sig, t.ex. en handväska (prop. 1975/76:209 s. 147). Enligt 28 kap. 11 § tredje stycket rättegångsbalken (RB) avses

med kroppsvisitation en undersökning av kläder och annat som någon bär på sig samt av väskor, paket och andra föremål som någon har med sig. Definitionen är vägledande för tolkningen och tillämpningen av begreppet kroppsvisitation även när det förekommer i annan lagstiftning än RB. Visserligen är en undersökning med metalldetektor begränsad till att omfatta metallföremål. Vid själva undersökningen förekommer inte heller en fysisk kontakt bestående i att den som genomför undersökningen känner på eller i den undersökta kläder eller föremål som den undersökta bär på sig eller har med sig. Syftet med åtgärden är emellertid densamma som med en sedvanlig kroppsvisitation, nämligen att på det sätt som sägs i 28 kap. 11 § RB leta efter föremål. Att metoden för en undersökning har förändrats över tid framstår som naturligt med tanke på den tekniska utvecklingen. En undersökning med metalldetektor framstår vidare som effektiv om flera ska visiteras och kan uppfattas som mindre integritetskränkande, även om en sådan undersökning kan ge utslag för metallföremål inopererade i den undersöktes kropp. Det rör sig dock fortfarande om en undersökning av kläder och annat som en person bär på sig samt av föremål som denne har med sig. Enligt min mening utgör således redan en undersökning med metalldetektor en kroppsvisitation i regeringsformens mening (se också prop. 1993/94:24 s. 33). Jag instämmer därför i och för sig i utredningens bedömning att den föreslagna in- och utpasseringskontrollen måste regleras i lag om den ska införas.

Utredningen föreslår vidare att kontroll av provdeltagare med radiovågsdetektor ska få göras. Kontrollen ska gå till på det sättet att kontrollanten passerar och/eller cirkulerar runt provdeltagaren samt på nära håll håller en detektor mot denna för att undersöka om det kommer radiovågor från något som provdeltagaren bär på sig eller har med sig. Kontrollen ska utföras av en provledare. Utredningen har kommit fram till att en sådan kontroll inte är en form av kroppsvisitation som omfattas av grundlagsskyddet enligt 2 kap. 6 § RF, men att åtgärden innebär ett sådant integritetsintrång att den inte bör kunna utföras utan stöd i lag (s. 123). Jag konstaterar att det även här är fråga om en undersökning av en persons kläder och vad denne bär på sig. Som framgått ska undersökningen ske nära provdeltagaren. Det kan därmed ifrågasättas om inte också en sådan undersökning utgör kroppsvisitation i regeringsformens mening. Under alla förhållanden är grundlagsskyddet för den kroppsliga integriteten och rörelsefriheten vittgående. Enligt 2 kap. 6 § första stycket RF är sålunda var och en skyddad inte bara mot kroppsvisitation och husrannsakan utan också mot ”liknande intrång”. Även en sådan kontroll med radiovågsdetektor som den föreslagna bör alltså regleras i lag. Det sagda medför vidare att jag är tveksam till att kontroller med radiovågsdetektorer ska utföras av universitets- och högskolepersonal. Motsvarande resonemang som utredningen fört avseende in- och utpasseringskontroller borde i sådant fall tillämpas även på kontroller med radiovågsdetektorer (s. 154).

Skyddet mot kroppsvisitation får endast begränsas genom lag och under förutsättning bl.a. att begränsningen tillgodoser ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle och inte går utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till

det ändamål som har föranlett den (se 2 kap. 20–22 §§ RF). Utredningen har kommit fram till att de nämnda förutsättningarna är uppfyllda. Jag saknar emellertid ett djupare resonemang kring att kroppsvisitationer nu föreslås tillåtna för ett – i förhållande till andra bestämmelser om liknande kontroller – nytt och enligt min mening betydligt svagare ändamål, nämligen att motverka fusk och osann försäkran och inte t.ex. brott med allvarlig fara för liv eller hälsa (s. 93). Jag finner det vidare motsägelsefullt att utredningen med anledning av att kroppsvisitation är en ingripande åtgärd föreslår att endast tio procent (inledningsvis endast två procent) av provdeltagarna får kontrolleras genom in- och utpasseringskontroller (s. 151). Åtgärden är för övrigt knappast mindre ingripande för den enskilda för att den endast drabbar honom eller henne och inte andra. Med hänsyn till de beskrivna fuskmetoderna och teknikens utveckling ställer jag mig vidare undrande till om de föreslagna kontrollåtgärderna kan förväntas bli effektiva. Slutligen framgår det inte tydligt av delbetänkandet hur stort behovet egentligen är för att införa dessa åtgärder. Jag noterar att utredningen uttrycker att den organiserade fuskverksamheten såvitt utredningen kan bedöma är av begränsad omfattning, varför effekterna av den föreslagna lagen i det avseendet inte ska överskattas (s. 245). Mot bakgrund av det sagda och med särskilt beaktande av det ändamål som anförs till stöd för inskränkningar i skyddet för den kroppsliga integriteten kan jag inte på endast detta underlag tillstyrka införandet av de föreslagna kontrollerna. Jag går därmed inte närmare in på de enskilda förslagen i denna del.

Förslaget om att UHR:s beslut enligt 7 kap. 21 § andra stycket högskoleförordningen om avstängning med motiveringen att provdeltagaren har försökt vilseleda vid provet ska kunna överklagas

Jag tillstyrker förslaget.

Ny bestämmelse om sekretess för uppgift som hänför sig till planering eller andra förberedelser för kontroll enligt den föreslagna lagen

För det fall den föreslagna lagen om kontroll vid högskoleprovet införs, tillstyrker jag införandet av en sådan sekretessbestämmelse.

Ny bestämmelse om sekretess för uppgift hos UHR och de lärosäten som genomför högskoleprovet i anmälan eller utsaga (om misstänkt fusk) från en enskild som kan avslöja den enskildas identitet

Jag avstyrker att den föreslagna bestämmelsen införs. Jag anser inte att det finns tillräckliga skäl att inskränka allmänhetens grundlagsskyddade rätt till insyn och den enskilda partens rätt till insyn i sitt ärende på detta sätt. Såsom utredningen påpekar är det en risk att en sådan bestämmelse möjliggör för ett angiverisystem där vem som helst grundlöst kan anklaga någon annan för fusk utan möjlighet för den utpekade att få reda på vem som kommit med anklagelsen. Den som anklagas för fusk måste ha möjlighet att freda sig och bör därför som utgångspunkt få del av uppgiften om vem som anmält. Jag är långt ifrån övertygad om att anonyma vittnen

eller anmälare medför de fördelar som man vill uppnå. Det är också min uppfattning att detta skulle kunna minska allmänhetens förtroende för myndigheterna på ett allvarligt sätt (s. 220). Såsom den föreslagna bestämmelsen är utformad finns det också en risk att tipsaren invaggas i en falsk trygghet om att han eller hon kommer att skyddas av sekretess, när det egentligen bör handla om rena undantagsfall.

Från de synpunkter som JO har att beakta föranleder betänkandet inte några ytterligare kommentarer.